

ԱՌԿԱՅԾՉԱՅԻՆ (ՍՑԻՆՏԻԼՅԱՑԻՈՆ) ԴԵՏԵԿՏՈՐՆԵՐ

Առաջին սցինտիլյացիոն դետեկտորը կոչվում էր **սպինտարիսկոպ**: Իրենից ներկայացնում էր **ZnS** աղով պատած էկրան: Առկայծումները, որոնք առաջանում էին լիցքավորված մասնիկները էկրանին հարվածելիս, գրանցվում էին մանրադիտակի միջոցով: Հենց այդպիսի դետեկտորով **Հեյզերը** և **Մարտենը** 1909 թվականին կատարեցին հայտնի գիտափորձը, որում **ալֆա-մասնիկները** ցրվում էին ոսկու ատոմների վրա: Դա բերեց **ատոմային միջուկի հայտնագործմանը**:

1944 թվականից սկսած սցինտիլյաստորի լուսային առկայծումները գրանցվում են **Ֆոտոէլեկտրոնային Բազմապատկիչներով ՏԷԲ – PhotoMultiplier Tube PMT – ФотоЭлектронный Умножитель ФЭУ:**

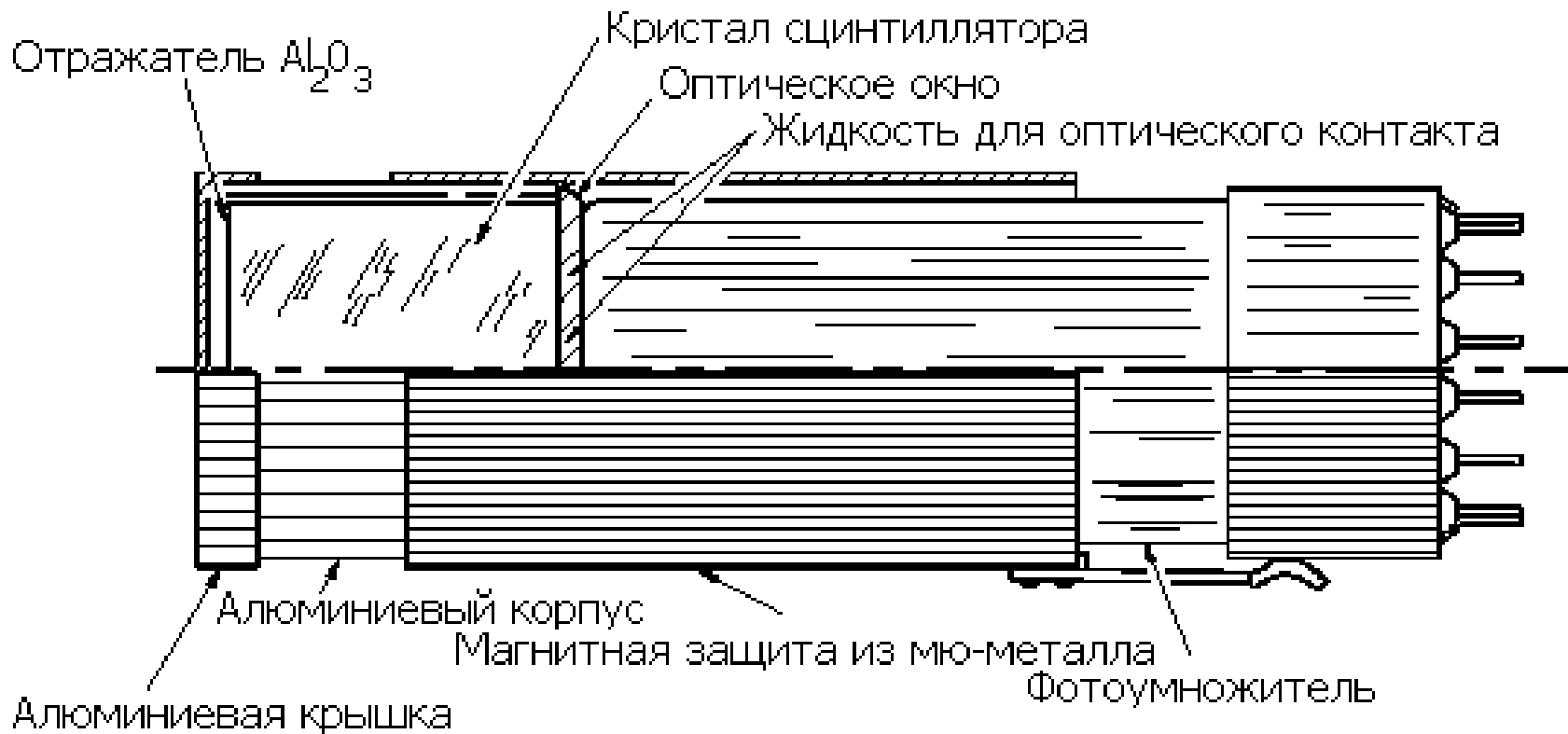
Ավելի ուշ այդ նպատակով սկսեցին օգտագործել նաև տարբեր տեսակի **ֆոտոդիոդներ:**

Սցինտիլյատորները կարող են լինել **օրգանական** (բյուրեղներ, պլաստիկ կամ հեղուկ) կամ **անօրգանական** (բյուրեղներ կամ ապակիներ): Կիրառվում են նաև **գազային սցինտիլյատորներ:**

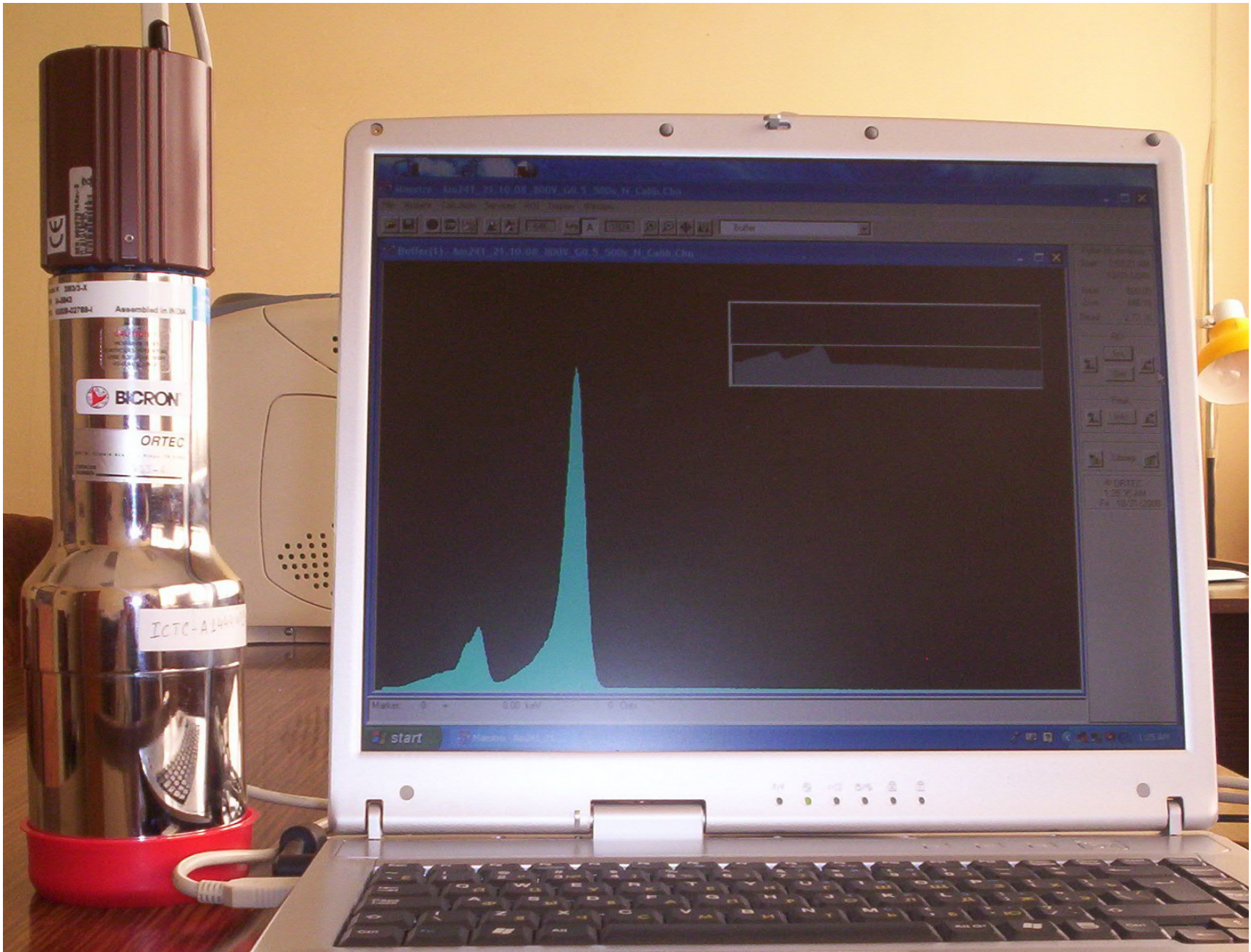
Որպես **օրգանական** սցինտիլյատոր հաճախ օգտագործվում են **անտրացեն** ($C_{14}H_{10}$), **ստիլբեն** ($C_{14}H_{12}$), **նույնիսկ նաֆտալին** ($C_{10}H_8$).

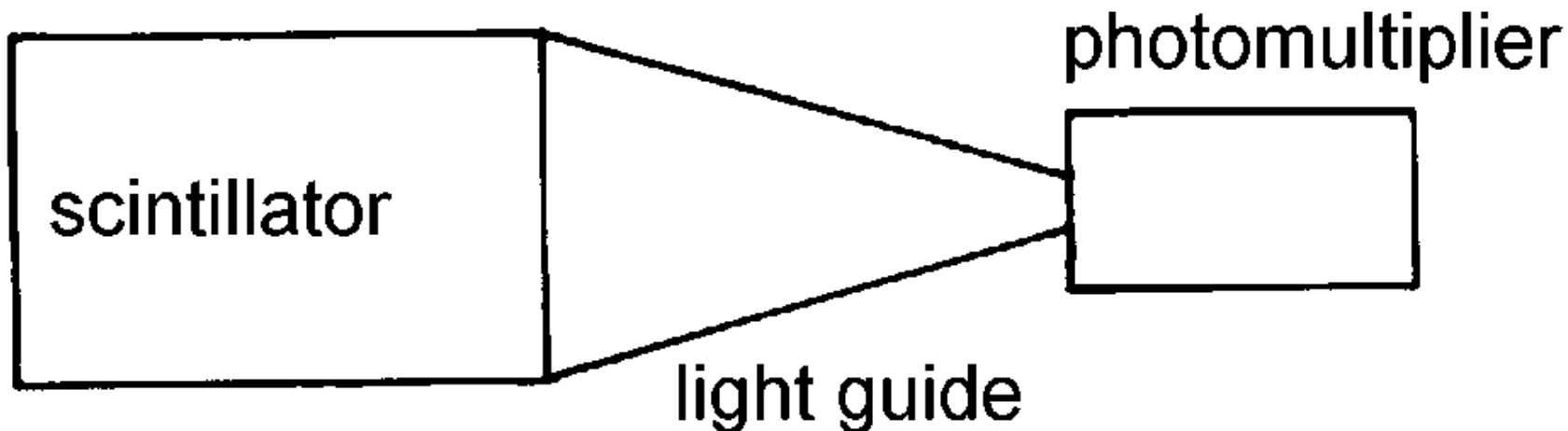
Պլաստիկ և հեղուկ սցինտիլյատորները
իրենցից ներկայացնում են թափանցիկ
լուծիչում օրգանական ֆյուորեսցենտ
նյութերի լուծույթ:

Որպես անօրգանական բյուրեղային սցինտիլյատոր
օգտագործվում են ZnS , NaI(Tl) , CsI , $\text{Bi}_4\text{Ge}_3\text{O}_{12}$
(**BGO**) և այլ նյութեր:

ՄՅԻՆՏԻԼՅԱՏՈՐ և ՖԷԲ

905 Series NaI(Tl) Scintillation Detectors

905-4 NaI Scintillation Detector, 3- x 3-in. crystal, 3-in. tube

NOTES: Unless otherwise specified.

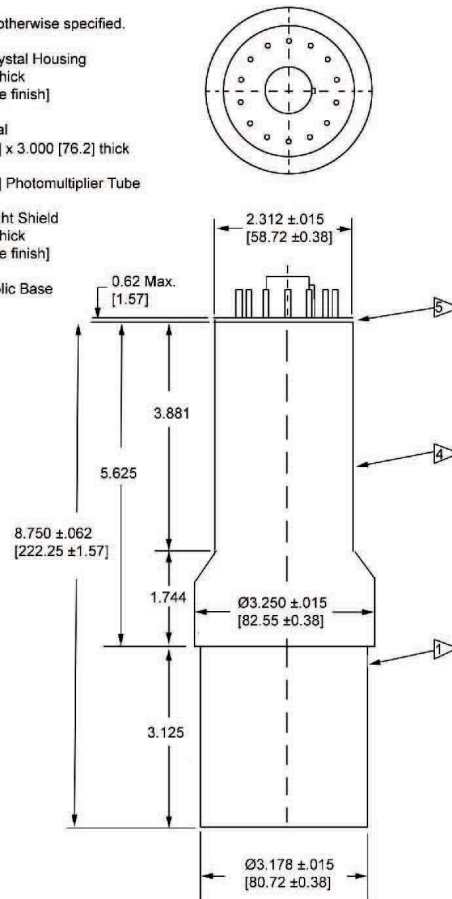
▶ Aluminum Crystal Housing
.020 [0.508] thick
[bright chrome finish]

2 NaI(Tl) Crystal
Ø3.000 [76.2] x 3.000 [76.2] thick

3 Ø3.000 [76.2] Photomultiplier Tube

▶ MU-Metal Light Shield
.025 [0.535] thick
[bright chrome finish]

▶ 14 Pin Phenolic Base

NOTE: Dimensions are subject to slight variation depending on the original manufacturer.

Specifications subject to change
090805

ORTEC®

www.ortec-online.com

Tel. (865) 482-4411 • Fax (865) 483-0396 • ortec.info@ametek.com
801 South Illinois Ave., Oak Ridge, TN 37831-0895 U.S.A.
For International Office Locations, Visit Our Website

AMETEK®
ADVANCED MEASUREMENT
TECHNOLOGY

ՄԻԶՈՒԿԱՅԻՆ ՌԵԱԿՑԻԱՆԵՐՈՒՄ ՌԱԴԻՈՒԶՈՏՈՊՆԵՐԻ ՄՏԱՑՈՒՄԸ

Կայուն և ռադիոակտիվ իզոտոպներ

Ներկայումս հայտնի է **107** քիմիական տարրերի մոտ **270** կայուն և ավելի քան **2000** ռադիոակտիվ իզոտոպ:

Ի՞նչ է իզոտոպը.

Նույն քիմիական տարրի իզոտոպները ունեն միջուկի միևնույն **Z** լիցքը և իրարից տարբերվում են միայն նեյտրոնների **N** քանակով:

Նրանք ունեն հեկտորոնային թաղանթների միևնույն կառուցվածք և որպես հետևանք նման քիմիական հատկություններ:

Ամեն իզոտոպ ընդունված է նշանակել ${}^A_Z X$ սիմվոլների հավաքածուով, որտեղ X – քիմիական տարրի անվանումն է, Z – միջուկի լիցքը, նույնն է տարրի ատոմային համարը, իսկ $A = Z + N$ – իզոտոպի զանգվածային թիվը, այսինքն միջուկում նուկլոնների ընդհանուր քանակը:

Իզոտոպի կյանքի տևողությունը բնութագրվում է այսպես կոչված տրոհման կիսապարբերությամբ $T_{1/2}$ – դա այն ժամանակն է, որի ընթացքում ռադիոակտիվ միջուկների քանակը նվազում է 2 անգամ:

Այդ մեծությունը տարբեր իզոտոպների համար կարող է փոխվել շատ լայն տիրույթում՝ 10^{-7} վայրկյանից մինչև 10^7 տարի:

Դրան համապատասխան բոլոր իզոտոպները բաժանվում են 3 խմբերի՝ գերկարճ կյանքի տևողությամբ – $T_{1/2}$ 2 ժամից պակաս, կարճ կյանքի տևողությամբ՝ $T_{1/2} < 10$ օր, և երկարակյաց $T_{1/2} > 10$ օր:

Չնայած նույն տարրի իզոտոպների քիմիական հատկությունների նշված նմանությանը՝ նրանց բնութագրերը **միշտ չէ որ նույնն են**: Գոյություն ունեն այսպես կոչված **“իզոտոպային էֆեկտներ”**, որոնք բերում են մոլեկուլների կամ միացությունների կազմում նրանց վարքի տարբերությանը: **Վարքի նշված տարբերությունը** հիմնականում պայմանավորված է նրանց **զանգվածների տարբերությամբ** և կոչվում է **ատաջին կարգի իզոտոպային էֆեկտ**: Այդ տարբերությունը հատկապես նկատելի է **թեթև տարրերի իզոտոպների համար՝ ջրածին, հելիում, լիթիում և այլն**:

Իզոտոպային էֆեկտները կարող են
ազդել քիմիական ռեկացիաների
արագության վրա(կինետիկ էֆեկտ), որը
բավականին հաճախ օգտագործվում է
կայուն ատոմի իզոտոպային
փոխարինման համար իր ռադիոակտիվ
անալոզով այս կամ այն միացության
կազմում :

Միջուկային ռեակցիաներ ֆոտոնների, նեյտրոնների և լիցքավորված մասնիկների ազդեցությամբ

Միջուկային ռեակցիան սովորաբար գրանցում են այս տեսքով.

$A(a,b)B,$

որտեղ A – թիրախի միջուկն է, B – արդյունքում ստացված միջուկը կամ վերջնական միջուկը, a – հարվածող մասնիկը, b – դուրս թռչող մասնիկը կամ գամմա-քվանտը:

Այսպես օրինակ, առաջին
միջուկային ռեակցիան, որը
Ռեզերֆորդը իրականացրեց **1919**
թվականին **ազոտի** **միջուկները**
ալֆա-մասնիկներով **ռմբակոծելով**,
որի հետևանքով **դուրս** էր **թռչում** մեկ
պրոտոն՝ կարելի է գրանցել այս
տեսքով.

Միջուկային ռեակցիաները հնարավոր է
իրականացնել նեյտրոնների,
արագացրած լիցքավորված մասնիկների
($p, d, {}^3, {}^4\text{He}$, էլեկտրոնների և այլն), ինչպես
նաև գամմա-քվանտների ազդեցությամբ :
Վերջին նշված փոխազդեցությունը
պայմանավորված է
էլեկտրամագնիսական ուժերով, սակայն
այստեղ նույնպես տեղի է ունենում
միջուկների ձևափոխություն:

Այդպիսի ռեակցիայի օրինակ կարող է ծառայել

Ֆոտոմիջուկային ռեակցիան, որում թիրախի ^{100}Mo միջուկները փոխազդում են արգելակային գամմա-ճառագայթման հետ, որը ստացվում է էլեկտրոնային արագացուցչի կոնվերտորից:

Նիլս Բորի մշակած տեսության համաձայն, ենթադրվում է, որ այսպիսի ռեակցիաները տեղի են ունենում **երկու փուլով**.

Առաջին փուլ՝ թիրախ միջուկը գրավում է ռմբակոծող մասնիկին կամ միջուկին և առաջանում է կոմպատունդ-միջուկ.

Հաջորդ փուլում՝ կոմպատունդ-միջուկում տեղի է ունենում էներգիայի վերաբաշխում, որը բերում է կենտրոնացմանը **մեկ նուկլոնի կամ նուկլոնների խմբում**, որն այնուհետև բերում է

կոմպատունդ-միջուկի տրոհմանը և **b** մասնիկի դուրս թռչելուն:

Սովորաբար այդպիսի համակցված
միջուկի տրոհման ժամանակը
կազմում է 10^{-15} – 10^{-16} վայրկյան:
Եթե նուկլոններից մեկի ձեռք բերած
էներգիան բավարար է, որ նա
արտանետվի միջուկից, ապա
համակցված միջուկը տրոհվում է մեկ
նուկլոնի արտանետումով հանդերձ:

Իսկ եթե էներգիան վերաբաշխվում է մասնիկների որոշ խմբերում, ապա տեղի է ունենում ավելի բարդ միացությունների ճառագայթում – օրինակ **ալֆա-մասնիկներ** և այլն:

Եթե գրգռման էներգիան **բավարար չէ** միջուկից որևէ **մասնիկի անջատման համար**, ապա տրոհման միակ ուղին է – **գամմա քվանտների արձակում՝** ռադիացիոն գրավում:

Կարևոր է նշել, որ **ռաբակոծող**
մասնիկների էներգիայից, կախված
միևնույն տարրի թիրախից՝ նույնիսկ
միաիզոտոպային կազմով – կարող են
առաջանալ **տարբեր**
ռադիոնուկլիդներ, այդ թվում և **այլ**
տարրերի իզոտոպներ: Դա հարկ է
հաշվի առնել **թիրախի նյութի**
ընտրության ժամանակ, ինչպես նաև
ռաբակոծող մասնիկների և նրանց
էներգիան ընտրելիս:

Միջուկային ռեակցիաների իրականացման հավանականությունը բնութագրվում է ռեակցիայի σ կտրվածքով, որը արտահայտվում է **մակերեսի միավորներով**:

Դա պայմանավորված է այն անհրաժեշտ պայմանով, որ հարվածող մասնիկը **դիպնի կամ գոնե անցնի թիրախ միջուկի մոտակայքով**: Քանի որ ծանր տարրերի **միջուկի մակերեսը կազմում է մոտավորապես 10^{-24} սմ²** - հենց այդ մեծությունն էլ ընդունվել է որպես **միջուկային ռեակցիայի կտրվածքի միավոր՝ 1 բարն**, անգլերեն barn բառից՝ **փարախի դարպաս**:

Տարբեր անվանումներով՝ **միջուկային էֆեկտիվ կտրվածք**, **ռեակցիայի միջուկային կտրվածք**, **ռեակցիայի միկրոսկոպիկ կտրվածք** – այն մեծությունն է, որը բնութագրում է ատոմային միջուկի կամ այլ մասնիկի հետ տարրական մասնիկի փոխազդեցության հավանականությունը:

Չափման միավորն է բարն $1 \text{ բարն} = 10^{-28} \text{մ}^2$:
Հայտնի էֆեկտիվ կտրվածքների միջոցով հաշվում են միջուկային ռեակցիայի արագությունը կամ փոխազդած մասնիկների քանակը:

Այս մեծությունը մի կողմից ունի այն նույն
իմաստը ինչ որ դասական մեխանիկայում,
այսինքն էֆեկտիվ կտրվածքը – դա
թիրախ-մասնիկի շրջակայքի
տարածության այն ընդլայնական
տարածքի մակերեսն է, որը ռմբակոծող
մասնիկ-կետը հատելիս 100 %
հավանականությամբ տեղի է ունենում
փոխազդեցություն:

Սակայն դասական մեխանիկայի
համեմատ այստեղ կան էական
տարբերություններ:

* Ոչ միջուկի ծավալի մոտակայքում, ոչ էլ
ռմբակոծող մասնիկի մոտակայքում **ՉԿԱ**
այնպիսի տիրույթ, որը այլ մասնիկով հասելիս
ԱՆՊԱՅՄԱՆ տեղի կունենա փոխազդեցություն:
Էֆեկտիվ կտրվածքը պարզապես տալիս է
փոխազդեցությունների այն թիվը, որը իր
մեծությունից կախված պետք է տեղի ունենա:
Ընդ որում որոշ դեպքերում փոխազդեցությունը
տեղի չի ունենում նույնիսկ երբ ռմբակոծող
մասնիկը հաստում է էֆեկտիվ կտրվածքի
տիրույթը, իսկ այլ դեպքերում
փոխազդեցությունը տեղի է ունենում չնայած
ռմբակոծող մասնիկը անցավ էֆեկտիվ
կտրվածքի սահմաններից դուրս:

* **Էֆեկտիվ կտրվածքը** որոշվում է ոչ այնքան բարդ միկրոմասնիկների երկրաչափական չափսերով կամ ուժերի ազդեցության շառավիղներով, ինչքան մասնիկների **ալիքային հատկություններով**:

Այսպիսով **Էֆեկտիվ կտրվածքը**՝ դա շատ պատահական դեպքերով միջինացված **մեծություն** է, որը բնութագրում է նախ և առաջ **բախվող մասնիկների փոխազդեցության հավանականությունը** և միայն որոշակի պայմաններում պատկերացում է տալիս **մասնիկների իրական չափսերի կամ ազդեցության շառավիղի մասին**:

Լիցքավորված

մասնիկների

մասնակցությամբ ռեակցիաներում σ
մեծությունը չի կարող լինել ավելին քան
թիրախի միջուկի զբաղեցրած մակերեսի
չափար, այսինքն ավելին քան ~ 1 δ :

Սովորաբար

իզոտոպների

արտադրության համար օգտվում են $0,1$
մինչև $1,0$ δ կտրվածք ունեցող
ռեակցիաներից:

Լրիվ այլ է իրավիճակը **ջերմային նեյտրոնների** մասնակցությամբ ռեակցիաներում, որտեղ **թիրախի միջուկի չափսերը** անհամեմատ փոքր են **ջերմային նեյտրոնների ընդհանուր մակերեսից**, քանի որ այդ մակերեսը հաշվարկվում է նեյտրոնի դեբրոյլյան ալիքի երկարության կիրառմամբ **$\lambda = h/mv$** , որը սենյակային ջերմաստիճանի պայմաններում հավասար է **10^{-8} սմ:**

Այստեղ σ մեծությունը կարող է զգալիորեն
գերազանցել 16, սակայն չի կարող
գերազանցել λ^2 .

Այսպես օրինակ $^{152}\text{Sm}(n,\gamma)^{153}\text{Sm}$
ռեակցիայում $\sigma = 20,6 \pm 6,0$ Ե:

Սովորաբար ջերմային նեյտրոններով
իրականացվող ռեակցիաներում, որոնք
օգտագործվում են պրակտիկ
նշանակություն ունեցող
ռադիոիզոտոպների մեծամասնության
համար, էֆեկտիվ կտրվածքը գտնվում է 0,1
до 1000 Ե տիրույթում.

ՌԱԴԻՈԻԶՈՏՈՂՆԵՐԻ
ԿՈՐՊՈՐԱՄԿՈՒԼՅԱՐ ԵՎ
ԳԱՄՄԱ-ՃԱՌԱԳԱՅԹՈՒՄԸ

Ռադիոակտիվության կարևոր հատկություններից է միավոր ժամանակում տրոհվող միջուկների հաստատուն լինելը: Ընդ որում կատարվում է ժամանակի ընթացքում միջուկների N միջին քանակի էքսպոնենցիալ նվազումը

$$N(t) = N_0 e^{-\lambda t},$$

որտեղ N_0 - ռադիոակտիվ միջուկների քանակն է $t = 0$ պահին, իսկ $\lambda = 0,692/T_{1/2}$ - տրոհման հաստատունն է, որը բնութագրում է մեկ ատոմի տրոհման հավանականությունը միավոր ժամանակում:

Նյութի ռադիոակտիվությունը և նրա ստացման երևույթները բնութագրող ցուցանիշն է A ակտիվությունը

$$A = - dN/dt = \lambda N.$$

Ակտիվության միավորն է **Բեկկերել (Բկ)**, որը հավասար է **մեկ վայրկյանում մեկ տրոհման ակտին**: Սակայն առօրյայում՝ հատկապես երբ խոսքը գնում է մեծ ակտիվությունների մասին – հաճախ օգտագործվում է արտահամակարգային միավոր – **Կյուրի**,
 $1\text{Կի} = 3,7 \times 10^{10} \text{ Բկ}.$

Կախված միջուկի կոնկրետ
կառուցվածքից և ամենակարևորը
– նրանում պարունակվող
պրոտոնների և նեյտրոնների
քանակների հարաբերությունից –
հնարավոր է տրոհման մի քանի
տեսակ: Նրանցից հիմնականն են
ալֆա և բետա տրոհումները:

Ալֆա-տրոհումը բնորոշ է հիմնականում
ծանր միջուկների համար ($Z \geq 52$):
Տրոհման հետևանքում միջուկը վեր է
ածվում մեկ այլ միջուկի, որի Z նվազել է **2**
միավորով, իսկ A -ն՝ **4** միավորով:
Հիմնականում արձակվում են
մոնոէներգետիկ ալֆա-մասնիկներ: Ալֆա-
տրոհմանը հետևում է գամմա-
ճառագայթումը, որի էներգետիկ սպեկտրի
գծերը պայմանավորված են տրոհվող
միջուկի մակարդակների կառուցվածքով:

Այդ գամմա-քվանտների էներգիան սովորաբար չի գերազանցում **0.5 ՄէՎ** արժեքը: Իսկ հայտնի իզոտոպների մեծամասնության համար **ալֆա-մասնիկների էներգիան գտնվում է 4-9 ՄէՎ սահմաններում:**

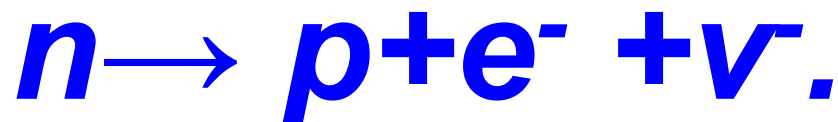
Բնութագրական $E_{\alpha} \sim 6$ ՄէՎ էներգիայի համար կենսաբանական հյուսվածքներում մասնիկների վազքը կազմում է **$\sim 30-80$ մկմ:**

Բետա-տրոհումը բնորոշ է ինչպես ծանր, այնպես էլ թեթև միջուկներին:

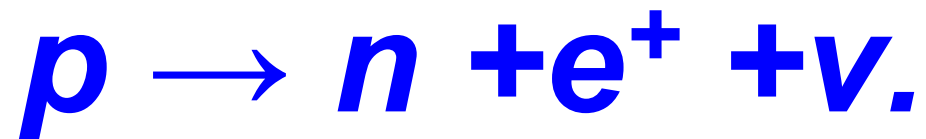
Արդյունքում ստացվում են իզոբար-միջուկներ, որոնց լիցքը նախնականից տարբերվում է 1-ով:

Հայտնի են երկու տեսակի β -տրոհում.

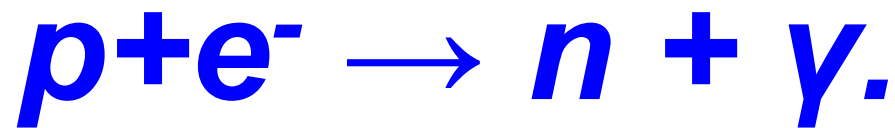
ա) β -տրոհում, որի ժամանակ միջուկից դուրս է թռչում էլեկտրոն և հականեյտրինո, իսկ միջուկի Z ավելանում է մեկով: Միջուկի ներսում նեյտրոնը վեր է ածվում պրոտոնի:

բ) β^+ -տրոհում, որի ժամանակ միջուկից դուրս է թռչում պոզիտրոն և նեյտրինո, և առաջանում է միջուկ մեկով պակաս Z -ով:

β -տրոհման տեսակներից է նաև միջուկի կողմից ուղեծրային էլեկտրոնի զավթումը (էլեկտրոնային զավթումը կամ K-զավթումը)։

Այս դեպքում տրոհումը ուղեկցվում է **ռենտգենյան** **բնութագրային ճառագայթումով**, որն առաջանում է երբ թաղանթի ազատված տեղին անցնում են էլեկտրոններ **ավելի** **բարձր** **թաղանթներից**։

Ինչպես և α -տրոհումը՝ β -տրոհումը նույնպես ուղեկցվում է համեմատաբար բարձր էներգիայի գամմա-քվանտների արձակումով: Էներգիան հասնում է 2–2,5 ՄէՎ:

Z ատոմային համարով իզոտոպի համար β -տրոհման տեսակը պայմանավորված է միջուկում նեյտրոնների քանակով: Նեյտրոնների պակասով միջուկների համար բնորոշ է β^- -տրոհումը, իսկ նեյտրոն ավելցուկով միջուկների համար՝ β^+ -տրոհումը կամ էլ էլեկտրոնային զավթումը:

Ի տարբերություն α -տրոհմանը,
դուրս թռչող և դրական և
բացասական նշանով β -մասնիկների
էներգետիկ սպեկտրը անընդհատ է
էներգիաների բավականին լայն
տիրույթում: Էլեկտրոնների և
պոզիտրոնների միջին էներգիան
հիմնականում գտնվում է 0,2 - 0,5
ՄԷՎ տիրույթում:

Էլեկտրոնների փոքր զանգվածի պատճառով կենսաբանական հյուսվածքներում նրանց վազքը շատ ավելի մեծ է, քան α -մասնիկներինը և կազմում է մի քանի սանտիմետր: Իսկ պոզիտրոնի վազքի երկարությունը շատ ավելի քիչ է, քանի որ նրանք շատ արագ միանում են էլեկտրոններին և ենթարկվում աննիհիլյացիայի ($e^- + e^+$) $\sim 10^{-10}$ վայրկյանի ընթացքում առաջացնելով երկու հակառակ ուղղություններով թռչող զամմա-քվանտներ ամեն մեկը 0,511 էներգիայով:

ՆԵՅՏՐԻՆՈ

Նեյտրինո (իտալերեն *neutrino* — նեյտրոնիկ, փոքրիկ նեյտրոն, փաղաքշական *neutrone* բառից — չեզոք ֆունդամենտալ մասնիկ է, սպինը $\frac{1}{2}$, մասնակցում է միայն թույլ և գրավիտացիոն փոխազդեցություններին և դասվում է լեպտոնների դասին:

Ցածր էներգիաների նեյտրինոները **չափազանց թույլ են փոխազդում նյութի հետ**: Այսպես օրինակ **3—10 ՄԷՎ** էներգիայով նեյտրինոն ջրում ունի ազատ վազքի երկարություն մոտավորապես **10^{18} մետր**, որը կազմում է մոտ **100 լուսային տարի**:

ԶԱՆԳՎԱԾ

Նեյտրինոյի զանգվածը գրոյական չէ,
բայց այդ զանգվածը **ՉԱՓԱԶԱՆՑ** փոքր
է: Բոլոր տեսակների նեյտրինոների
զանգվածների գումարների
գնահատականի վերին սահմանը
կազմում է ընդամենը **0,28 ԷՎ**.

Նեյտրինոյի զանգվածի ճշգրիտ արժեքի
մասին տեղեկությունը շատ կարևոր է
կոսմոլոգիայում այսպես կոչված
թաքնված զանգվածի մասին երևույթի
բացատրության համար, քանի որ չնայած
զանգվածի շատ փոքր արժեքի
հնարավոր է, որ նեյտրինոների
խտությունը տիեզերքում բավարար
բարձր է, որ ազդի միջին խտության
վրա:

Հայտնագործության պատմությունը

XX դարի 20-30-ական թվականներին
միջուկային ֆիզիկայի հիմնական
խնդիրներից մեկն էր **β-տրոհումը**՝ այդ
երևույթի ընթացքում միջուկից դուրս
թռչող էլեկտրոնների սպեկտրը, որը
անզլիացի գիտնական **Ջեյմս Չադվիկը**
չափել էր դեռ 1914 թվականին
ԱՆԸՆԴՅԱՏ ԷՐ! Այսինքն միջուկից դուրս
են թռչում **ՏԱՐԲԵՐ** էներգիաներով
էլեկտրոններ:

Մյուս կողմից 1920-ական
թվականներին քվանտային
մեխանիկայի զարգացումը բերեց
ատոմային միջուկում էներգետիկ
մակարդակների դիսկրետության
հասկացողությանը: Այդ
ենթադրությունը 1922 թվականին
արել էր ավստրիացի ֆիզիկոս **Լիզա**
Մեյտները:

Այսինքն միջուկի տրոհման հետևանքով
դուրս թռչող էլեկտրոնների էներգետիկ
սպեկտրը պետք է լինի դիսկրետ և
ունենա էներգիաների այնպիսի
արժեքներ, ինչպիսիք են այն էներգետիկ
մակարդակների միջև
տարբերությունները, որոնցում տեղի է
ունենում անցումը տրոհման ընթացքում:
Այդպիսինն է օրինակ ալֆա-մասնիկների
սպեկտրը ալֆա-տրոհման ժամանակ:

Այսպիսով **β-տրոհման սպեկտրի**
անընդհատությունը կասկածի տակ է
դնում էնտրոփայի պահպանման
օրենքը:

Հարցը այնքան սուր էր դրված, որ
1931 թվականին դանիացի ֆիզիկոս
Նիլս Բորը Հռոմի կոնֆերանսում
ելույթ ունեցավ **էնտրոփայի**
պահպանման օրենքի
անկատարության մասին
գաղափարով:

Մակայն կար և այլ բացատրություն՝
“կորցրած” էներգիան իր հետ տանում է
մեկ այլ անհայտ և ԱՆՆԿԱՏ մասնիկ:

Նյութի հետ չափազանց թույլ փոխազդող
մասնիկի գոյության մասին վարկածը
1930 թվականի դեկտեմբերի 4-ին առաջ
քաշեց Պաուլին, բայց ոչ թե հողվածում,
այլ Տյուբինգենում անցկացվող
ֆիզիկական կոնֆերանսի
մասնակիցներին ուղղված ոչ
պաշտոնական նամակում:

“... ի նկատի ունենալով ...
անընդհատ β -սպեկտր, ես
ձեռնարկեցի “փոխանակման
վիճակագրությունը” և էներգիայի
պահպանման օրենքը փրկելու մի
հուսահատ փորձ: Ի նկատի ունեմ՝ կա
հավանականություն այն բանի, որ
միջուկում գոյություն ունեն
էլեկտրականորեն չեզոք մասնիկներ,
որոնք ես կանվանեմ նեյտրոն և որոնք
ունեն սպին $1/2$ ....

Այդ այսպես կոչված “նեյտրոնի”
զանգվածը ըստ մեծության պետք է որ
համեմատելի լինի էլեկտրոնի
զանգվածին և ամեն դեպքում պետք է
լինի ոչ ավելին քան 0.01 պրոտոնի
զանգվածը:

Այդ դեպքում անընդհատ β - սպեկտրի վարքը կդառնար հասկանալի, եթե ենթադրել որ β -տրոհման ընթացքում էլեկտրոնի հետ համատեղ ճառագայթվում է նաև “նեյտրոն”, այնպես որ “նեյտրոնի” և էլեկտրոնի էներգիաների գումարը մնում է հաստատուն:

Ես ընդունում եմ, որ այսպիսի տարբերակը առաջին հայացքից թվում է քիչ հավանական... Մակայն եթե չդիմես **ռիսկի՝ չես հաղթի:** Անըդհատ β -սպեկտրի հետ կապված իրավիճակի բարդությունը շատ լավ ցուցադրեց իմ հարգելի նախնի **պ-ն Դեբայը**, որը վերջերս Բրյուսսելում ասաց ինձ. “...Դրա մասին ավելի լավ է ընդհանրապես չստաձել, ինչպես օրինակ նոր հարկերի մասին...”

Մա մեջբերում էր բաց նամակից, որն
ուղղված էր **Տյուրինգենում**
հավաքված ռադիոակտիվությամբ
զբաղվող ֆիզիկոսներին:

Հետագայում “նեյտրոն” անվանվեց ինչպես
պարզվեց **մեկ այլ տարրական մասնիկ,**
որը պրոտոնի հետ համատեղ ատոմային
միջուկի բաղադրիչ է: Իսկ Պաուլիի կողմից
կանխագուշակված մասնիկը իտալացի
Էնրիկո Ֆերմիի կողմից **1933-1934**
թվականների **աշխատանքներում**
իտալական ոճով անվանվեց “նեյտրինո”:

1933 թվականին Բրյուսսելում
կայացած Սոլվեյան կոնգրեսում
Պաուլին ելույթ ունեցավ մի
ռեֆերատով, որում նկարագրված
էր **β -տրոհման մեխանիզմը $\frac{1}{2}$**
սպին ունեցող թեթև չեզոք
մասնիկի մասնակցությամբ:
Փաստորեն այդ ելույթը
նեյտրինոյին նվիրված առաջին
պաշտոնական հրատարակումն էր:

Հայտարարություն լույսի արագությունը հնարավոր գերազանցման մասին

2011 թվականի սեպտեմբերի 22-ին [OPERA](#) գիտական կոլաբորացիան հայտարարեց մյուռնային նեյտրինոների կողմից լույսի արագությունը $0,00248\%$ -ով գերազանցելու հնարավոր գրանցման մասին:

Շվեյցարիայի CERN կենտրոնում գործող SPS արագացուցչին պրոտոնային փնջից ծնված նեյտրինոները գալիս հասնում էին Գրան-Սասո (Իտալիա) ստորգետնյա լաբորատորիայում գտնվող դետեկտորին:

Այդ լաբորատորիան **SPS** արագացուցչից գտնվում է **730** կմ հեռավորության վրա: Չափումները ցույց տվեցին, որ նեյտրինոները գալիս հասնում են դետեկտորին հաշվարկային ժամկետից **61 ± 10** նանովայրկյան ավելի շուտ:

Այդ արդյունքը ստացվել էր 3 տարի չափումներ կատարելուց հետո մոտ 16 հազար նեյտրինոյան դեպքերի արդյունքները միջինացնելուց հետո: Ֆիզիկոսները դիմեցին իրենց գործընկերներին խնդրելով ստուգել այդ արդյունքները նման գիտափորձերում օրինակ [MINOS](#) գիտափորձում Չիկագոյի մոտակայքի [Fermilab](#) կետրոնում:

Մեկ ամսում պրեպրինտների շտեմարանում կուտակվեցին ավելի քան **90** հոդված, որոնք առաջարկում էին գրանցված երևույթի հնարավոր բացատրություններ:

2012 թվականի փետրվարի 23-ին **OPERA** կոլաբորացիան հայտարարեց երկու նախօրոք հաշվի չառած երևույթների մասին, որոնք կարող էին ազդեցություն ունենալ նեյտրինոների թռիչքի ժամանակի չափման վրա:

Այդ գործունների ազդեցության
աստիճանը ստուգելու նպատակով
որոշվեց նոր գիտափորձ անցկացնել
նեյտրինային փնջերով: 2011 թվականի
նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին այդ
նույն լաբորատորիայում (**ICARUS**
գիտափորձը) անցկացված անկախ
հետազոտությունները **նեյտրինոների**
որևէ գերլուսային արագություններ
չգրանցեցին:

2012 թվականի մայիսին **OPERA**

գիտափորձում կատարվեցին մի շարք
վերահսկիչ գիտափորձեր, որոնց
արդյունքում եկան վերջնական
եզրակացություն, որ գերլուսային
արագության սխալ ենթադրության

պատճառն է եղել տեխնիկական սխալը:

Օպտիկական միակցիչը (разъем) վատ
էր հագցրած իր բնիկում, որը բերում էր
ժամացույցում 72 նանովայրկյանի
հապաղմանը:

Երկրագնդի վրա 1 քառակուսի
սանտիմետր մակերեսով ամեն
վայրկյան անցնում է 6×10^{10}
արեգակից արձակած նեյտրինո,
սակայն դրանց ազդեցությունը նյութի
վրա գործնականում ոչ մի կերպ չի
նկատվում: Միաժամանակ բարձր
էներգիաների նեյտրինոները
հաջողությամբ հայտնաբերվում և
գրանցվում են թիրախի հետ իրենց
փոխազդեցության հաշվին: